

Nr 335.

Av herr **Hage**, *angående utarbetande av ett enhetligt förslag till en reformerad, praktisk och lättlärd stavning m. m.*

Vid såväl 1919 och 1920 års riksdagar väckte undertecknad, Hage, motion i andra kammaren (nr 280: II 1919 och 57: II 1920), vari påyrkades, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte låta utarbeta ett enhetligt förslag till en reformerad, praktisk och lättlärd stavning samt, sedan detta förslag blivit färdigt, vidtaga de åtgärder, vartill detsamma kunde föranleda.

Detta utredningsyrkande bifölls vid 1919 års riksdag av andra kammaren utan debatt och på tillstyrkande av ett enhälligt utskott, andra kammarens första tillfälliga utskott, vari detta år sutto som medlemmar herrar Sköld (ordförande), Svensson i Eggelstad, Welin, Andersson i Stockholm, Johansson i Huskvarna, Jungnell, Westman, Berglund, Larsson i Ångebäck och Karlsson i Surte. Första kammaren avslög däremot motionsyrkandet efter en kortare debatt, vid vilken professor Bergman yrkade, att kammaren skulle bifalla en vid första kammarens första tillfälliga utskott nr 16 fogad reservation av herrar Bergman, Gullberg och Dalberg, vari påyrkades, att första kammaren skulle ansluta sig till andra kammarens beslut. Genom detta första kammarens beslut var alltså frågan för denna riksdag avförd från dagordningen.

Vid 1920 års riksdag återupptogs, som sagt, åter frågan men möttes då av en viss motagitation, som under tiden åstadkommits från en del håll, vilket resulterade uti, att andra kammaren — dock endast med 6 rösters majoritet — avslög motionen, trots att även vid nämnda riksdag ett *enhälligt* utskott tillstyrkt en utredning i frågan.

Det framgår av den här intagna resumén av frågans förutvarande behandling i riksdagen, att densamma mottagits med stora sympatier och att kravet på en reform på detta område kunnat tillvinna sig en betydande anslutning inom riksdagen, vilket främst framkommer av det förut omnämnda faktum, att andra kammaren 1919 enhälligt och utan debatt gick med på en utredning av frågan. Det torde också kunna sägas, att ute i landet en betydande opinion finnes för ett bifall till motionen, som avser åstadkommande av en fortsättning av den reformering av stavsättet fram mot en mera ljud-enlig stavning, som påbörjades genom den Fridtjuv-Bergska reformen 1906.

Från dessa utgångspunkter har undertecknad ansett sig böra ännu en gång framföra motion i ämnet. Då såväl 1919 som 1920 års undervisningsutskott

i andra kammaren (första tillfälliga utskottet) ävensom andra kammaren enhälligt (1919) uttalat den meningen, att *tiden nu vore inne för tagande av ett nytt steg* på den väg, som man slog in på 1906, och då såväl kungl. skolöverstyrelsen som dess särskilt tillkallade sakkunnige, den kände språkmannen rektor Gideon Danell, ävensom en reservant i läroverksöverstyrelsen vid nämnda tillfälle uttalat sig för en utredning i överensstämmelse med motionens yrkande, ser jag i samtliga dessa omständigheter motiv, som tala för, att frågan ej bör få skjutas åt sidan och falla i glömska utan nu tages upp till granskning. Särskilt i en tid som den nuvarande, då varje nation, som vill stå sig i konkurrensen, måste taga stor hänsyn till de nationalekonomiska synpunkterna, kan man våga det påståendet, att det är mindre välbetänkt och medför en ökad ekonomisk belastning att på längden utan särskild anledning bibehålla ett mera inkrånglat stavningsätt, vars inlärande genomsnittligt kanske medför, att 50 procent längre tid måste ägnas åt inlärandet därav än vad som skulle erfordras för inlärande av ett stavningsätt, som i stort sett vore ljudenligt och därför lättare att inlära, varigenom mera tid kunde ägnas åt inhämtandet av andra nyttiga kunskaper.

Under hänvisning till denna motivering ävensom till de motiv, som återfinnas i motion nr 280:II 1919, vilken motion bifogas i bilaga, hemställes alltså,

att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte låta utarbeta ett enhetligt förslag till en reformerad, praktisk och lättlärd stavning samt, sedan detta förslag blivit färdigt, vidtaga de åtgärder, vartill detsamma kan föranleda.

Stockholm den 29 januari 1926.

Ernst Hage.

Nr 280. Av herr **Hage**, om skrivelse till *Kungl. Maj:t* angående införande av ett reformerat stavningssätt.

Tiden efter världskriget måste bli en reformernas tid. Vi måste ha demokratiska reformer, vilka borttaga det fåvälde och den klasskillnad, varur världskrigets katastrof framgick. Vi måste ha praktiska reformer, som hjälpa oss att återuppbygga de värden, som kriget förstört. Vi måste först och främst ha stora reformer, men vi få ej heller försumma de små, allra helst som dessa vanligen äga förmånen att vara billiga och utan större svårigheter borde kunna genomföras.

Till dessa mindre men nödvändiga reformer hör *stavningsreformen*. Det nuvarande stavningssättet är odemokratiskt, ty det fordrar lång skolgång och mycket boklig bildning för att kunna inläras. Det indelar svenska folket i stavkunniga och icke-stavkunniga, och de senares försmädelse är ofta oförskyld; den härrör nämligen icke av bristande flit eller begåvning utan helt enkelt av omöjligheten att i deras levnadsläge inlära eller ihågkomma en stavning så svår som vår nuvarande. Vårt nuvarande stavningssätt är också mycket opraktiskt. Det nedtynger vår redan förut alltför nedtyngda högst ineffektiva undervisningsplan. Det tvingar lärare och lärjungar att på rätt-skrivningsövningar nedlägga en tid, som blott alltför väl behövde användas till andra ämnen.

Stavningssättet utgör med andra ord ett allvarligt hinder för det praktiska arbetet inom landet. Detta är under alla omständigheter olyckligt, och allra olyckligast i en tid, då alla krafter måste spännas för att hålla uppe och främja den materiella och andliga kulturen. I själva verket är det en stor fördel för ett folk i den fredliga och mellanfolkliga tävlingskampen att äga ett genomfört praktiskt stavningssätt. Allra mest gäller denna synpunkt för ett litet folk, som ju lider under så många andra nackdelar, då det gäller att hålla jämna steg med stora.

Man må ej svara, att vi väl kunna vara nöjda med vårt stavningssätt, då så många andra folk äro nöjda med sina, ehuru dessa bevisligen äro ännu mer opraktiska än vårt. Men de andra folken äro visst icke nöjda med sina. I England har sedan medlet av förra århundradet flera reformstavningssällskap verkat, och rörelsen är visst icke utdöd. I Amerika fick den rentav ett visst stöd av Roosevelt, vilket gav den ett kraftigt uppsving. Även Frankrike har åtminstone haft ett sällskap för ljuvenlig stavning. I fråga om England och Frankrike måste det emellertid märkas, att en stavningsreform där skulle te sig oändligt mycket svårare och mera omfattande än i vårt land. I Tyskland skulle en stavningsreform vida lättare kunna genomföras. Flera förenklings vidtogos också där för en del år sedan i det allmänna bruket. Det var emellertid ett karaktäristiskt utslag av den reaktion, som under åren närmast före världskriget behärskade Tyskland, att även i stavningen onödiga och bortlagda skrivformer, såsom t. ex. långa s (ſ), genom officiellt påbud åtminstone delvis återinfördes. Senaste internationella nyheten på stavningsreformernas område är att Ryssland håller på att avskaffa en massa stumma bokstavstecken. Vidare må märkas, att den norska stavningen på senare år genomgått en grundlig förändring i ljuvenlig riktning. Den är nu vida mer

lättlärd och praktisk än vår. Även andra moderna kulturspråk, såsom italienskan och spanskan, skilja sig i detta hänseende fördelaktigt från svenskan.

Också har sedan länge ett ivrigt arbete för den svenska stavnings reformerande pågått. Det började redan på 1860-talet och slog sitt första stora slag i och med nordiska rättstavningsmötet i Stockholm 1869. Om dess klara fast moderata reformprogram enade sig efter vad det synes samtliga dess deltagare, bland vilka märktes flera av de nordiska ländernas främste språkmän och kulturbärare. Från Norge var t. ex. professor Sophus Bugge anmäld som ombud, och då han vart förhindrad, inträdde i hans ställe skalden Henrik Ibsen. Sverige företrädde bl. a. av språkforskarna Söderwall, Wirén, Säve och Richert, av redaktörerna Harald Wieselgren och August Sohlman samt av Arthur Hazelius, en av mötets ledande krafter. Senare upptogs rörelsen i en radikalare form av det år 1850 stiftade rättstavnings-sällskapet i Uppsala, bland vars ledande män märkas så framstående språkmän som professorerna Noréén, Lundell, Leffler och Tamm och framstående skolmän som rektor Hernalund, lektorerna Brate, Svahn, Schagerström m. fl.

Trots mycket häftigt, delvis formligen ursinnigt motstånd ledde dessa strävanden steg för steg till vissa viktiga resultat. Svenska akademien, konservatismens högberg i stavningsfrågan, liksom i så många andra frågor, fann sig föranlåten att i sjätte upplagan av sin ordlista (1889) vidtaga vissa för övrigt föga följdriktiga eller pedagogiskt lyckliga stavningsändringar i ljudenlig riktning. Omsider vann reformrörelsen år 1906 sin första stora seger, då kungl. cirkuläret av den 7 april föreskrev en genomgripande ändring av v-ljudets och t-ljudets teckning. Denna reform har sedan fullständigt genomförts i skolorna och i officiellt bruk samt tämligen fullständigt även i privatbruket.

Denna reform fattades dock aldrig av reformens vänner och knappast heller av dess motståndare såsom slutgiltig. Det är tydligt att antingen skall man taga steget fullt ut och införa en alltigenom förnuftig stavning eller ock hade man ej bort krångla med ändringar utan låta den gamla, hävdvunna stavningen för eviga tider bestå. Det är meningslöst att rätta stavningsättets brister i fråga om ett par ljud och låta dem bestå i fråga om det övriga. Tiden är nu mogen att taga ett nytt och helst ett slutgiltigt steg till reformens fulländning.

Vi skola ej här upprepa de skäl som tala för en reformerad stavning, ej heller söka vederlägga de skäl eller rättare svepskäl som anförts däremot. På ett principiellt tillfredsställande sätt har detta faktiskt gjorts redan i Arthur Hazelius skrift av 1870 *Om rättstavnings grunder*, ävensom i professor Adolf Norééns med fleras artiklar i den på 1890-talet utgivna tidsskriften *Nystavaren*.

Faktiskt är det så, att i det överväldigande flertalet fall vissa sig skälen mot en stavningsreform vid närmare eftersyn upplösa sig i ett enda, det nämligen, att folk icke tycker om det folk inte är vant vid. Men även detta, icke alltför imponerande skäl har ofantligt överskattats till sin betydelse. Folkmeningen är vida benägnare för en stavningsreform än man tror. Detta visade sig bäst år 1906. Det befanns då att så gott som hela arbetarklassen var för reformen. Dess tidningar införde genast efter reformcirkulärets utkomst det nya stavsättet, ja delvis hade de gjort det förut. Överhuvud synas alla folkskolans lärjungar och deras föräldrar samt likaså folkskolans lärare med mycket få undantag ha gillat reformen. Men än märkligare är att förhållandet i stort sett var detsamma med allmänna läroverkens lärjungar och modersmållärare. Reformen infördes i allmänna läroverken delvis tidigare

än det kungl. cirkuläret förutsatte. Varje försök att senare återgå från reformen mötte ock ett orubbligt motstånd från lärarhåll. Lika överväldigande var språkmännens opinion för reformen. Även tidningarna och förläggarna funno sig, trots alla uppkonstruerade farhågor för minskad avsättning, mestadels snart däri. Den vreda och bullrande oppositionen däremot uppbars blott av en liten klick och utmynnade även snart, i och med »svenska riksspråksförbundet», i ett ovanligt muntrande fiasko.

Att man nu är beredd att gå vidare, därom vittna ock flera tecken. Åtskilliga tidningar nyttja en mer radikal stavning än den påbjudna. Att lärarkåren, åtminstone folkskolans, önskar en lättlärdare stavning, kan utan vidare förutsättas och bestyrkes av flera enskilda uttalanden. Ledande språkvetenskapsmän, såsom professorerna Cederschöld och Noréén, ha påyrkat nya stavningsreformer. Allra märkligast är, att Svenska akademien i sin senaste ordförteckning vidtagit flera ändringar i fonetisk riktning, ändringar, som delvis gå längre än den officiella stavningen. Det är emellertid av stor vikt, att staten tager ledningen vid det reformarbete, som under alla omständigheter förestår. Ty eljest hotar faran, att varje reformivrande stavar efter sitt huvud, och så uppstår allmän förvirring. Det är emellertid mycket önskvärt, att den offentliga stavningen, stavningen i alla slags tryckalster, är fullt enhetlig, ty endast därigenom blir den lättlärd. Erfarenheten visar nämligen, att man vida oftare och bättre lär sig stava genom att taga efter vad man läser än genom att inlära vissa stavningsregler. Men läser man en stavning där och en annan stavning där, blir ens stavsinne givetvis lätt förvillat. En enhetlig stavning krävs alltså, och en sådan kan endast vinnas genom påbud av staten, men, märk väl, endast genom ett påbud, som uppbares dels av den sakkunniga och pedagogiska opinionen, dels av den vakna och intresserade allmänheten.

Principen för den nya stavningsreform, som här ifrågasättes, är naturligtvis, att man bör stava ljudenligt. Men i ett eller annat undantagsfall blir det nog nödvändigt att fortfarande låta härstamningen eller samhörigheten inverka vid stavningen. Det kan t. ex. knappast bli fråga om att skriva neutrum till *hög* som »hökkt». Men med samhörighet menas å andra sidan samhörighet med ord i det *levande* språket men icke språkhistorisk samhörighet. Man kan icke begära, att nutidens barn skola lära sig skriva en massa numera meningslösa bokstäver, därför att dessa bokstäver verkligen betecknat ljud på. låt oss säga, 1300-talet. Vidare måste man kanske vid stavningen av låne-ord taga vissa internationella hänsyn. Dylika ord böra kanske ej i svenskan stavas så, att de alltför mycket skilja sig från den form, vari de i andra språk förekomma, såvida ej orden i fråga så länge använts i svenskt språk, att dess utländska ursprung mer eller mindre bortglömts. Men även härvidlag måste vårt språks praktiska intresse vara avgörande. Över huvud taget skall man säkerligen vid en förutsättningslös granskning finna, att det ljudenligaste stavsättet i de allra flesta fall även härvidlag också är det mest praktiska. Eller att, som Arthur Hazelius uttryckte saken, »skriftens uppgift är att icke blott möjligast troget utan även med möjligast enkla medel återgiva uttalet.»

Mått efter denna måttstock måste vår nuvarande stavning alltjämt karakteriseras såsom högst ändamålsvidrig. Icke ens i fråga om å-ljudet, på vilket dock till en början reformsträvandena särskilt koncentrerade sig, har ljudenligheten, ens i de mest oomtvistliga fall, helt genomförts. Det offentliga stavsättet bjuder oss alltjämt att skriva *berg*, ehuru till och med svenska akademien numera tillåter stavningen *bärg*. An värre är det med å-ljudet.

I detta fall skall t. ex. (där-)ovan fortfarande stavas på samma sätt som *ovan* (motsats mot *van*). J-ljudet stavas fortfarande på 5 sätt (med g, gj, dj, hj och lj) utom det regelmässiga; sj-ljudet på inalles 8 sätt (med sj, sk, skj, stj, sch, j, g).

Sistnämnda exempel visar dessutom, att den oftast uppmärksammade bristen i vår skrift, nämligen att samma ljud betecknas med flera olika bokstäver och att samma ljud betecknar flera olika ljud, icke är den enda. En annan brist ligger däri, att vissa vanliga enkla och såsom enkla allmänt uppfattade (ehuru en gång i världen sammansatta) ljud sakna egna enkla tecken. Dit höra sj-ljudet, tj-ljudet och ng-ljudet. Detta missförhållande har också ofta anmärkts och ej på något sätt tillfredsställande förklarats. Skall man nu reformera dessa ljuds stavning — och de många olika sätt, varpå de stavas, gör en sådan reform absolut nödvändig — bör man avgjort taga ut steget med en gång och genast införa nya, enhetliga tecken.

Om alltså vårt alfabet behöver några få nya bokstäver, så tarvar det ock en bättre form av vissa förut befintliga. Det är, visserligen ej ur pedagogisk men ur rent mekanisk synpunkt, mycket olämpligt, att åtskilliga bokstäver kräva vissa lösa, ovanför raden befintliga tillsatta prickar, streck eller andra tecken för att bliva fullständiga. Dels glömmas lätt dessa tecken vid skrivningen. Dels är det tidsödande och tankestörande att ej kunna skriva varje ord i ett enda penndrag utan att sedan nödgas gå tillbaka och uppiffa det med diverse extra krumelurer.

Slutligen är det för varje sättare och tryckeriägare väl bekant, hur obekväma dessa bokstäver äro vid tryckning. Typerna gå nämligen ytterst lätt sönder. Därför ser man ock, hur flera tryckerier skaffat sig ö-typer, där prickarna icke längre stå ovanför utan inne i orden. Men därmed är ej saken ens för detta fall fullt tillfredsställande avhjälpt.

En stor svårighet erbjuder teckningen av långt medljud, det vill säga det relativt utdragna konsonantljud, som i betonad stavelse följer efter en kort vokal. Detta förlängda ljud tecknas för närvarande dels med dubbel konsonant, dels med enkel. Det förra teckningssättet är givetvis att föredraga framför det senare, vilket ej gör skillnad mellan långt och kort medljud. Men fullt praktiskt är ej heller detta, allra minst om det följdriktigt genomföres, vilket naturligtvis är högst önskvärt. Ty det vore dock långsläpigt att skriva t. ex. »tommrumm». Här borde man söka utfinna ett tecken, varmed man antingen kunde beteckna vokalen som kort eller konsonanten som lång utan att behöva tillgripa konsonantförubbling, ett tecken som på en gång vore tydligt, bekvämt att skriva och föga skrymmande. Ett dylikt tecken kan säkerligen med god vilja utfinnas.

Man frågar sig kanske med förskräckelse inför dessa skenbart vittseende reformförslag, om det då är meningen att genomföra dem alla på en gång. Ja, det är verkligen högst önskvärt och kanske absolut nödvändigt att så sker. Ty vi hava absolut icke tid och råd att ställa i gång med en stavningskampanj vart tionde år och, under den tid kampanjen pågår, låta vår skrift präglas av en labyrintisk förbistring. Men vi hava ej heller tid och råd att låta det nuvarande principiellt oförnuftiga och opraktiska stavsättet vara kvar. Möjligen skulle man kunna tänka sig, att det nya stavningssättet infördes i två omgångar med 15 till 25 års mellanrum. Men ojämförligt bäst vore, om vi finge ett praktiskt stavningssätt med ens och genast genomfört. Ett dylikt stavningssätt måtte dock vara noga genomtänkt och starkt motiverat. Ett förslag därtill bör därför utarbetas av en oomtvistligt sakkunnig kommitté, vari både språkvetenskapen och det praktiska livets

män måste vara företrädda — helst böra dock de senare vara majoritet inom kommittén. Kommittén bör alltså inrymma representanter såväl för den nordiska språkforskningen som för läropraktiken, såväl för skriftstället som för typograferna. När kommittéförslaget är färdigt, uppstår frågan om detsamma bör underställas riksdagens yttrande. Huruvida detta kan anses motiverat eller ej, är onödigt att nu yttra sig om. Det föreslås alltså, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte låta utarbeta ett enhetligt förslag till en reformerad praktisk och lättlärd stavning samt sedan detta förslag blivit färdigt vidtaga de åtgärder, vartill detsamma kan föranleda.

Stockholm den 31 januari 1919.
